

TADEUSZ ŻABSKI (2 stycznia 1936 – 29 września 2017)

W przededniu rozpoczęcia nowego roku akademickiego, 29 września 2017, odszedł od nas Profesor Tadeusz Żabski. Nagle, niespodziewanie, po krótkim pobycie w szpitalu. *Marsz żałobny Chopina zastąpił radosne Gaudeamus.*

Tadeusz Żabski – syn Józefa i Olgi z Topolnickich – urodził się 2 stycznia 1936 w wiosce Tyczyn Nowy na równinie stepowej między Zbarażem a Kamieńcem Podolskim, niedaleko Trembowli. Te krajobrazy często powracały we wspomnieniach, po latach pomagały zrozumieć powieściową przestrzeń i unaoczniały drobiazgowość realistycznych opisów. Rodzice mieli 7-hektarowe gospodarstwo, porządny dom kryty blachą i troje dzieci: Augusta, Lidę i Tadeusza.

Wybuch drugiej wojny światowej przerwał beztrudne dzieciństwo. Profesor opowiadał o pojawieniu się we wsi oddziałów kozackich, a za nimi „komsomółki”, która organizowała wybory do tajemniczych „rad”, zachwalała przy tym gospodarkę kolektywną i rozdawała dzieciom medaliki z młodym Leninem. Wkrótce, latem 1941, wybuchła wojna niemiecko-sowiecka. Nastąpił okres nieustających kontyngentów, wzrastającej biedy i głodu. Późną wiosną 1942 Niemcy wycofali się z Tyczyna, pojawili się Rosjanie, a ponieważ niedaleko zatrzymał się front, rodzinny dom Żabskich zamienił się w szpital polowy, przy którym ustawiono katiusze. Żabski obserwował i potem wspominał: przeraźliwy jazgot rakiet, powołanie ojca do wojska, grasujących nocami banderowców, kradzieże, mordy, palenie wsi... Wspominał, ale nie lubił przeszłości, nie odcisnęła ona na nim piętna; koncentrował się bowiem na teraźniejszości – we wszystkich jej przejawach – i na przyszłości; one były jego siłą napędową oraz źródłem życiowych pasji i radości.

Po wojnie rodzina Żabskich wyjechała do Gryfowa; podróż w wagonach towarowych trwała 6 tygodni, ale nowy kraj wydał się „przewspaniały”. Tadeusz Żabski został zapisany do trzeciej klasy szkoły podstawowej, po jej ukończeniu dostał się do liceum ogólnokształcącego w Lubaniu. W polityce edukacyjnej był to okres wyjątkowo intensywnej indoktrynacji, Profesor zawsze jednak podkreślał, że nauczyciele potrafili dostarczyć solidnej wiedzy i motywować do jej zdobywania. Z nauką nigdy nie miał problemów, poszczególne klasy kończył z samymi ocenami bardzo dobrymi. Po maturze podjął pracę w Fabryce Nawozów Fosforowych, gdzie – jak sam mówił – poznawał „tajemnice prawdziwego życia”.

W roku 1955 dostał się na studia polonistyczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Nastąpiła epoka odwilży, udostępniania dotychczas zakazanej literatury światowej. Studenci poznawali utwory Sartre’a, Becketta, Ionesco, Camusa, a także Gombrowicza i Witkacego, czytali *Wstęp do psychoanalizy* Freuda. Darzyli estymą wybitnych uczonych: Tadeusza Mikulskiego, Władysława Floryana, Bogdana Zakrzewskiego, oraz ich wspaniałych wychowanków – wtedy magistrów: Czesława Hernasa, Stani-

sława Pietraszkę, Tymoteusza Karpowicza, Jerzego Cieślukowskiego, Marię Eustachiewicz, którzy ucząc w nowym duchu, inspirowali do odważnych pytań i nowatorskich ujęć badawczych. W roku 1960 Tadeusz Żabski obronił z wyróżnieniem pracę magisterską *Rozprawa Norwida o Juliuszu Słowackim*, napisaną pod kierunkiem prof. Bogdana Zakrzewskiego.

Następnie podjął pracę zawodową, początkowo jako nauczyciel wychowania fizycznego i języka polskiego w jednej z wrocławskich szkół podstawowych, a w roku 1961 jako bibliotekarz w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Poznał tam swoją przyszłą żonę: Marię Lergetporer. Miał z nią dwoje dzieci: Andrzeja i Annę. Ossolineum umożliwiało Żabskiemu stałe wzbogacanie wiedzy i utrzymywanie kontaktu z uczelnią, dzięki czemu dostał półroczne stypendium naukowe umożliwiający mu wyjazd do Pragi (1962), gdzie zbierał materiały archiwalne dotyczące Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego, które w latach 1836–1886 działało na wrocławskiej uczelni. Po powrocie z Czech zaczął pisać doktorat i współtworzył grono slawistów – autorów rozpraw z dziejów kultury słowiańskiej (m.in. o katedrze slawistyki na Uniwersytecie Wrocławskim w XIX w.). W roku 1967 Żabski został powołany na stanowisko starszego asystenta w Katedrze Literatury Polskiej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Dwa lata później przedłożył – bardzo wysoko ocenioną przez recenzentów – dysertację *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu w pierwszym okresie działalności (1836–1860)*, napisaną pod kierunkiem prof. Bogdana Zakrzewskiego, i otrzymał stopień doktora nauk humanistycznych. Zawodową konsekwencją tego etapu kariery naukowej było uzyskanie stanowiska adiunkta w Instytucie Filologii Polskiej. W roku 1973 rozprawa doktorska Żabskiego została wydana drukiem jako obszerna monografia obejmująca dzieje Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego aż po rok 1886 (działalność Towarzystwa w latach 1861–1886 opracowała współautorka monografii, Elżbieta Achremowicz). Książka zyskała znakomite recenzje w ogólnopolskim środowisku polonistów, ale też wśród historyków i badaczy dziejów nauki.

Żabski nie zrezygnował ze studiów nad polsko-czeskimi kontaktami literackimi, o czym mogą świadczyć takie prace, jak *František Ladislav Čelakovský na katedrze slawistyki we Wrocławiu* (1964) czy *Wrocławska slawistyka Čelakovskiego (1842–1849)* (1968).

Od lat siedemdziesiątych zajmował się Żabski dodatkowo literaturą i kulturą pozytywizmu. Pracował najpierw nad edycjami wczesnej korespondencji Piotra Chmielowskiego i Henryka Sienkiewicza, następnie nad studium o sposobie rozumienia pojęcia artysty przez Sienkiewicza. W tym czasie powstawały też bardzo wnikliwe omówienia publikacji innych badaczy (np. książki Anny Martuszewskiej poświęconej poetyce powieści dojrzałego realizmu, 1978). Żabski prowadził – często dla sześciu grup studenckich w ciągu jednego semestru – ćwiczenia i wykłady z historii literatury pozytywizmu. W trakcie zajęć ze studentami udało mu się w istotny sposób zweryfikować obiegowe sady na temat tej epoki. Uczył skrupulatnej pracy z tekstem, poddawał gruntownej analizie poetykę różnych odmian ówczesnej prozy (tendencyjnej, satyrycznej, realistycznej i naturalistycznej), a świat rzeczywisty nakładał na etosy systemów kulturowych (szlacheckiego, mieszczańskiego, ludowego, robotniczego). Eksponował perspektywy genologiczne. Dzięki temu spojrzeniu epoka pozytywizmu szybko stała się jedną z ulubionych, a wykłady Żabskiego – wyczekiwane i oblegane.

Dla studentów był jednym z najlepszych wykładowców. Ujmował ich swoją pasją, pogodą ducha (wielu do dziś wspomina jego serdeczny śmiech), otwartością i pochylaniem się nad sprawami zwykłych ludzi.

Sporo ustaleń poczynionych podczas ćwiczeń zamieścił w opublikowanym po latach słowniku *Pozytywizm* (1999; współautorka: Małgorzata Łoboz) – niezwykle cenionym też przez nauczycieli i studentów – leksykonie literatury drugiej połowy XIX wieku. Opracował także dla ossolińskiej serii „Biblioteka Narodowa” *Placówkę*

Tadeusz Żabski

Bolesława Prusa (1987, 300 tys. nakładu), eksponując mit świętej ziemi i mentalność chłopską, co zmieniło tory powieściowych odczytań. W tej samej serii ukazały się również w jego opracowaniu nowele i opowiadania Prusa (1996), jak też *Quo vadis* Sienkiewicza (2002).

Autorowi *Trylogii* Żabski poświęcił ponadto znakomitą monografię *Poglądy estetyczno-literackie Henryka Sienkiewicza* (1979), która stała się podstawą jego habilitacji w 1979 roku. Rok później mianowano go docentem w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Kontynuacją pozytywistycznych pasji były cenne studia, jak *Trójwymiarowa struktura gatunkowa „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza* (1996) czy rozchwytywana przez czytelników monografia Sienkiewicza, wydana (dwukrotnie: 1998, 1999) w powszechnie cenionej serii „A To Polska Właśnie”. Praca naukowa, badawcza, dydaktyczna została zwieńczona w 1994 roku uzyskaniem przez Tadeusza Żabskiego tytułu profesora i objęciem w roku 2003 stanowiska profesora zwyczajnego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Żabski poszerzał krąg swoich zainteresowań. Miłośnik brydża, zapalony kibic piłki nożnej, siatkówki i tenisa, szachista, uczestnik rockowych koncertów (w 1994 r. w ulewie, po kostki w wodzie, słuchał Pink Floydów na stadionie Strahov w Pradze!), czytelnik *Wehikułu czasu* Wellsa i fan *Gwiezdných wojen* Lucasa, pochylił się nad problemami literatury popularnej, żeby z czasem stać się niekwestionowanym znawcą i najwybitniejszym w Polsce autorytetem w tej dziedzinie. Od roku 1982

kierował pracami 30-osobowego zespołu badawczego, w którego skład weszli pracownicy niemal wszystkich krajowych ośrodków polonistycznych, a już dwa lata później zorganizował w Karpaczu pierwszą ogólnopolską konferencję poświęconą problematyce literatury i kultury popularnej. Konferencje te wzbudzały żywe i trwałe zainteresowanie profesorów oraz ich wychowanków z większości polskich uczelni, dając praktycznie początek nauce o literaturze popularnej jako nowej dziedzinie wiedzy i przedmiotowi nauczania uniwersyteckiego. Do wytrwałych uczestników spotkań należeli m.in. Janusz Dunin, Anna Martuszczyńska, Krzysztof Dmitruk, Roch Sulima, Erazm Kuźma, Maria Bujnicka, Piotr Kowalski, Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, a spośród wrocławskiego grona: Jolanta Ługowska, Joanna Pyszny, Bogusław Bednarek, Jacek Kolbuszewski, Mieczysław Inglot, Władysław Dynak, Jan Choroszy, Anna Gemra i wielu innych. Konferencje do dziś wspomina się przez ich uczestników jako spotkania emanujące niezwykłą atmosferą nauki i przyjaźni, obfitujące w dyskusje merytoryczne i prywatne, wspólne spacerowanie, ale i decyzje naukowe. Pokłosiem konferencji karpackich są niezliczone inspiracje do prac magisterskich i doktorskich, artykułów i rozpraw naukowych. Jednym z celów, jakie Profesor stawiał tym spotkaniom, było wydanie *Słownika literatury popularnej*, który – dzięki współpracy zespołu znakomitych autorów – ukazał się w 1997 roku; stał się on pierwszym kompendium wiedzy na temat tej dziedziny i stanowił prawdziwy przełom w badaniach. Słownik zawiera szeroko opracowane hasła dotyczące wszystkich odmian literatury popularnej: *science fiction*, *fantasy*, *horroru*, *romansu*, *powieści tajemnic*, *powieści gotyckiej*, *historyczno-przygodowej*, *wojennej*, *szpiegowskiej*, *kryminalnej*... Profesor Żabski był redaktorem naukowym i współautorem tej publikacji.

Uczestnicy konferencji w Karpaczu wydali wiele indywidualnych prac monograficznych z zakresu publicystyki, a ich pomniejszych rozprawy ukazywały się w zainicjowanej przez Tadeusza Żabskiego w 1991 roku wrocławskiej serii „Literatura i Kultura Popularna”, której Profesor był długoletnim redaktorem. Jego zainteresowania literaturą oraz kulturą popularną zaowocowały także znakomitą antologią romansu jarmarcznego *Piękne historie o niezłomnym rycerzu Zygfrydzie, pannie wodnej Meluzynie, królownie Magielonie i świętej Genowefie* (1992), opracowaną wraz z Jolantą Ługowską, czy książką *Proza jarmarczna XIX wieku. Próba systematyki gatunkowej* (1993) – wybitną monografią, która była podstawą nadania Żabskiemu tytułu profesora.

Ostatnim wyzwaniem naukowym i organizacyjnym Profesora stał się jego udział w grancie pozyskanym przez Towarzystwo im. Adama Mickiewicza, którego celem była edycja krytyczna pism Bolesława Prusa. Żabski współtworzył Komitet Honorowy (należą do niego najwybitniejsi polscy prusolodzy) tego przedsięwzięcia, był również redaktorem czterech tomów *Pism wszystkich*: trzech pierwszych tomów *Humoresek, nowel, opowiadań* (2014–2015) i tomu obejmującego *Placówkę* (2016), a także autorem wstępu do *Humoresek* (2014) oraz do *Placówki*. Zbudował zespół, który stworzył autorską metodę pracy z rękopisami i pierwodrukami na tyle efektywną, że jako pierwszy w krótkim czasie w pełni zrealizował swoje zobowiązania, doprowadzając do wydania krytycznego owych czterech tomów. W wywiadzie wieńczącym prace nad edycją Profesor podkreślał, że było to dla niego zadanie niezmierznie ważne, dające możliwość ponownego odkrycia talentu i geniuszu skromnego realisty. Często żartował, że gdy skończy, będzie czas na umieranie.

Profesor odszedł, kiedy otrzymaliśmy ostatnią przesyłkę z Wydawnictwa „Episteme”: opracowaną przez nas *Placówkę*...

Profesor Tadeusz Żabski był członkiem Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego, przez dwie kadencje pełnił funkcję wicedyrektora Instytutu Filologii Polskiej, kierował Zakładem Historii Literatury Polskiej do 1918 Roku (1996–1997), przez lata prowadził Pracownię Literatury Popularnej i nadzorował prace zespołu wydawniczego naszego Instytutu; należał także do Rady Redakcyjnej Wydawnictwa Towarzystwa Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej oraz był prezesem Towarzystwa.

Ponadto wchodził w skład Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej Akademii Nauk oraz Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów.

Profesor był wybitnym naukowcem i dydaktykiem, nauczycielem i wychowawcą akademickim kilkudziesięciu roczników studentów. Wypromował 240 magistrów i 10 doktorów, którzy kontynuują jego prace badawcze.

Dorobek naukowy Profesora jest nie do przecenienia. Zmienia interpretacje, ustala nowe, wytycza ścieżki kolejnym badaczom, staje się źródłem wielu cytowań.

Za swoją działalność naukową, dydaktyczną i organizacyjną Tadeusz Żabski został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi, a także medalem Fundacji Sienkiewiczowskiej, jak również wieloma nagrodami ministerialnymi i rektorskimi.

Profesor Tadeusz Żabski był Przyjacielem i Dobrym Człowiekiem. Żegnał nas utworem *La Vie en rose* w wykonaniu Louisa Armstronga. Nie lubił smutku ani dostojnej powagi. Był miłośnikiem życia i codzienności, natury i radości!

Profesor Tadeusz Żabski to dla nas Mistrz. Nieustający inspirator. To nasze wrocławskie SERCE SERC.

Elżbieta Lubczyńska-Jeziorna

Uniwersytet Wrocławski – University of Wrocław

ORCID: 0000-0002-4459-5291

Abstract

OBITUARY: TADEUSZ ŻABSKI (January 2nd, 1936—September 29th, 2017)

The text is a remembrance devoted to professor Tadeusz Żabski, a distinguished scholar and teacher. His achievements and credit are invaluable. A Slavist, Sienkiewicz scholar, Prus scholar, initiator of research in popular literature and culture. Editor of dictionaries, lexicons and series of publications. Author of revealing and frequently quoted studies in Positivist literature. Participant of research in critical edition of many writers. Member of the Committee on Literary Studies of the Polish Academy of Sciences, member of Central Commission for Academic Degrees and Titles, chairman of Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej (Wrocław Polish Studies Friend Society), awarded with The Knight's Cross of The Order of Polonia Restituta, The Gold Cross of Merit, the order of Henryk Sienkiewicz Foundation, as well as many Rector and ministerial rewards. Master for many generations of researchers. Friend. A good man.